

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

HLAZUNOVA Iryna Kumivna – Candidate of Pedagogic sciences, Assistant professor Department of Pedagogy of Art and Piano Performance Faculty of Arts named after Anatoly Avdievsky NPU named after M. P. Dragomanov.

Circle of scientific interests: improvement of the educational process in higher school by means of artistic disciplines, history of domestic and foreign

musical pedagogy.

CHEN Wenfeng – Graduate Student of the Faculty of Arts named after Anatoly Avdievsky NPU named after MP Drahomanov.

Circle of scientific interests: nstrumental and performance training of future teachers of music.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2021 р.

УДК: 37.025.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-72-76

КИРИЧЕНКО Олена Іванівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID:<http://orcid.org/0000-0002-2879-3300>
e-mail:olivki777@gmail.com

СТРІТЬЄВИЧ Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID:<http://orcid.org/0000-0001-6655-678X>
e-mail: tanya_strit@ukr.net

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙНЯТТЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МИСТЕЦЬКОЇ ГАЛУЗІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Пошук ефективних шляхів підвищення якості вищої освіти постійно спрямовує до оновлення навчального процесу і до вибору найбільш продуктивних форм, методів, технологій навчання. Сьогодні актуальною є така освіта, яка акцентує увагу на формуванні духовної культури студентів, що знаходить відображення у взаємовпливах художньо-естетичних компонентів на всі сфери соціальних відносин. Особливе місце займає взаємозв'язок, результативне спілкування особистості з художнім образом, в якому візуалізуються моральні, соціальні, психолого-педагогічні проблеми суспільства. Наразі процес сприйняття відбувається в системі інтенсивного, а подекуди й агресивного візуального потоку, який формується дизайном зовнішнього середовища, Інтернетом, соціальними мережами, телебаченням, рекламою, шоубізнесом тощо. Ефективність комунікації в таких умовах залежить від розуміння та грамотності візуального художнього сприйняття. Саме художнє сприйняття, на основі розвитку візуальної культури, формує світогляд та цілеспрямований розвиток особистості.

Сприйняття мистецтва майбутніми

фахівцями в галузі художньої діяльності є результатом формування художньо-естетичної компетентності в процесі навчання. Дана компетентність припускає необхідне оволодіння певним колом знань, навиків та умінь, що спрямовані на їхнє удосконалення в навчальному процесі. Розвитку художнього сприйняття сприяє багато аспектів, зокрема формування навиків самостійної творчої діяльності, а вже розвинене художнє сприйняття здатне розвивати творчу уяву, креативне мислення, комунікативні навички. Незважаючи на те, що проблема розвитку сприйняття вивчається багатьма науками протягом десятиліть, вона не втрачає своєї актуальності і потребує пошуку нових методологічних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вирішення багатоаспектної категорії сприйняття звертаються науковці різних галузей. Р. Арнхейм, А. Бакушинський, Л. Виготський, А. Маслоу, С. Рубінштейн та інші виокремлюють різні типи сприйняття та визначають їх певну складність. Художники-практики, які причетні до педагогічної діяльності і мають теоретичні праці з власного практичного досвіду – Г. Біда, С. Алексєєв, М. Волков, Б. Німенський, а також мистецтвознавці

Б. Віппер, Дж. Бергер, Ю. Герчук, С. Даніель, відзначають важливість для розвитку художнього сприйняття таких процесів, як мотивація до усвідомленої практичної діяльності, художня комунікація, опір на асоціативне мислення. Розглядаючи сприйняття у широкому науковому контексті, дослідники підкреслюють значення відчуттів у процесі естетичного сприйняття і значення пізнавальних процесів у розвитку художнього сприйняття. А. Адаסקина, О. Органова та інші спеціалісти з педагогіки і психології акцентують увагу на необхідності розвивати певні здібності, які спрямовані на готовність до естетичного і художнього сприйняття. Сьогодні дослідницьке коло, що звертається до виявлення специфіки сприйняття, розширилося, явище сприйняття стає предметом інтересів культурологів, сучасних філософів, психологів мистецтвознавців, педагогів, художників, спеціалістів з методології освіти. Всі дослідники дотримуються загальної точки зору: художнє сприйняття є цілісним і його розвиток залежить від ефективності навчально-педагогічних методів. Сучасні концепції сприйняття у своїй внутрішній сутності співвідносяться з досвідом духовно-ціннісної взаємодії людини зі світом, у процесі сприйняття акцентується значення перцептивних, інтелектуальних, репродуктивних і творчих компонентів. Особливої актуальності набуває зазначена проблема у контексті сприйняття мистецьких творів. Адже від повноцінного сприйняття твору мистецтва залежить рівень його розуміння реципієнтом, сила та характер впливу на духовний світ людини.

Мета статті – виявлення ефективних механізмів комплексного підходу до розвитку художнього сприйняття в студентів художніх спеціальностей в процесі вивчення дисциплін мистецького спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що наукова категорія «художнє сприйняття» знаходиться у сфері інтересів естетики, педагогіки, психології, культурології, мистецтвознавства, різні дослідницькі підходи не дають її однозначного визначення, і це поняття потребує деяких уточнень і конкретизації. Перш за все необхідно виокремити дефініцію «художнє сприйняття» від більш широкої, загальної категорії – «естетичне сприйняття». Зміст понять «художнє сприйняття» та «естетичне сприйняття» визначається такими авторами, як В. Бичков, Є. Тихая, Ю. Борев, Б. Мейлах, Г. Шпет, Ю. Герчук, В. Шкловський, С. Раппопорт. Естетичне сприйняття можна вважати головною

природною здатністю людини реагувати на конкретні мистецькі та культурні явища. Воно є діалектичним та таким, що об'єднує суб'єктивний і об'єктивний погляди. Специфіка художнього сприйняття відрізняється спрямованістю на професійну реакцію реципієнта на мистецтво та, як правило, розглядається через емоційне переживання, яке в навчальному процесі супроводжується процесом пізнання. Цей процес ускладнює сам шлях розвитку сприйняття у студентів, яке поступово перетворюється «від простого сприйняття ... до більш складного – враження, а від нього до більш високого рівня естетичного сприйняття – судження, художньо-образного відтворення, оцінювання результатів праці. Тому процес формування художнього сприйняття особливо актуальний у наш час» [5, с. 112]. А. В. Бакушинський відзначав, що емоційне переживання, як початкове й основне, і є художнім, а процес пізнання сприяє виявленню художнього образу [2]. Тобто навчання мистецтву збагачує знання людини, поглиблює емоційну реакцію та власне сприяє розвитку професійного погляду на мистецтво.

Для того, щоб знайти найбільш продуктивні засоби, прийоми і методи розвитку художнього сприйняття у студентів мистецьких спеціальностей, важливо спочатку виявити рівень сприйняття студентами творів мистецтва. Практика показує, що сприйняття невідготовлених студентів молодших курсів обмежується позитивною реакцією на широко відомі твори, як правило, реалістичного напрямку. Проведення моніторингу або тестування креативності на заняттях з різних дисциплін [8] може надати педагогам суттєве підґрунтя для вироблення методики, що буде спрямована на цілісне сприйняття художнього образу в творах мистецтва самих різних напрямів. Враховуючи думку В. С. Кузіна, зазначимо, що зв'язок між сприйняттям візуальних творів на заняттях з образотворчого мистецтва має знайти своє відображення та втілення в процесі виконання практичної творчої роботи і тим самим поглибити саме художнє сприйняття творів відомих митців [6]. Студенти старших курсів, які вже пройшли початкову стадію знайомства з принципами створення композиції, виразності кольору та форми, почали вивчати історію розвитку художніх стилів, у змозі розуміти, відчувати і відрізнити багатогранність художніх процесів та наслідки змін художньої мови завдяки змінам художньої картини світу. Власна творча діяльність для таких студентів уже більш усвідомлена і збагачена знаннями і художнім досвідом, хоч і невеликим, вони так чи

інакше мають знання про специфіку створення художнього образу та виразні прийоми різних видів мистецтва.

На заняттях з композиції, рисунку, живопису пропонується багато вправ, що поступово розвивають у студентів здатність до розуміння виразності основних складових створення художнього образу. За Н. Миропольською, домінантами в процесі формування розвиненого сприйняття творів мистецтва виступають наступні: естетичне споглядання, естетичне переживання, естетична діяльність [7, с. 29]. Комплексний підхід – це й є послідовне виховання у студентів художньо-естетичного відношення до реальності.

У навчальному процесі, який складається із засвоєння теоретичного матеріалу та практичної діяльності, важливими є комплексні підходи до формування будь-яких компетентностей, тому врахування всіх знань, що отримують студенти протягом навчання, здатне активно впливати на розвиток художнього сприйняття. До вивчення художніх процесів, які відбуваються в історичному контексті і призводять до змін художньої мови та засобів створення художнього образу, студенти приступають тоді, коли вони засвоїли багато художніх прийомів на практиці. Поступове ознайомлення з історичним розвитком мистецтва дозволяє уявити складність таких понять, як художній процес, художній стиль, художній образ, художня мова. Вивчення цих теоретичних аспектів розширює уявлення студентів про засоби художнього висловлювання, що сприяє і створенню власне художнього образу досить різними, зовсім несхожими прийомами. Порівняння та аналіз мистецьких творів, які народжені у різні історичні епохи, дозволяє більш усвідомлено віднести до тих виразних можливостей образотворчого мистецтва, коло яких повинне розширюватися у власній творчій роботі.

Підвищення ефективності навчання студентів прямо залежить від умов підбору і використання різноманітних, найбільш адекватних до тематики і ситуації, методів навчання, а також від активізації всього навчального процесу. Таким чином, в процесі підвищення ефективності навчального процесу повинні бути задіяні не лише методи впливу на особистість (розповідь, пояснення, бесіда, диспут, приклад), методи організації діяльності і формування досвіду, стимулювання діяльності та контролю, але й форми та способи активізації потенційних можливостей самого майбутнього фахівця, а також методи самопізнання і професійного самовдосконалення особистості.

Зважаючи на те, що стратегія педагогічного керівництва з боку викладачів полягає у створенні таких ситуацій, які б сприяли максимальному розкриттю можливостей індивідуального зростання студента, стимулювали його внутрішні сили до професійного саморозвитку, до ефективного розвитку художнього сприйняття як основного компонента професійної діяльності, доцільним є ще і впровадження в навчальний процес фасилітованої дискусії. Фасилітація, як зазначає Л. В. Гарбузенко [4], у процесі формування особистісно-розвивального компонента художньо-естетичної компетентності майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва особливо важлива в зв'язку з тим, що включення студентів у художньо-творчу діяльність сприяє формуванню особистісних якостей. Даний вид дискусії формує здатність до естетичного аналізу та висловлювання власних думок у більш вільній формі.

Важливий вплив на розвиток художнього сприйняття відіграє і сам художній об'єкт, який, на думку Р. Арнхейма, впливає на реципієнта певною системою образів [1]. Саме тому доцільно знайомити студентів з оригінальними творами професійних митців на виставках, у музейних експозиціях, у майстернях художників. Таке ознайомлення, на нашу думку, має відбуватися не в процесі пасивного споглядання, а саме в процесі фасилітованої дискусії. Сама фасилітована дискусія передбачає діалогічний метод творчої взаємодії викладача та студента, з одного боку, та опосередковану участь викладача у самонавчанні, самовираженні студента, з іншого. Дане протиріччя надає можливість повного занурення в процес художнього сприйняття на власному досвіді студента, тим самим мотивує до розширення теоретичних знань та поглиблення рівня художнього сприйняття. Внаслідок цього у студента формуються необхідні навички, знання, уявлення, погляди й цінності, які ним уже сприймаються як власні, а не нав'язані зовні.

Спеціально організований процес навчання, яке спрямоване на усвідомлення мистецтва, сприяє інтерпретації художньо-образного змісту творів мистецтва. В цьому смислі ми можемо розглядати як один з ефективних методів розвитку художнього сприйняття сугестивний метод. Згідно з визначенням психологів – це несвідома психічна активність особистості, яка невід'ємно впливає на свідоме [3]. Застосування такого методу навчання в процесі розвитку сприйняття, як зазначає О. М. Колотило, підсилює емоційні реакції,

мотивацію особистості, її інтереси, знаходить активне вираження в творчості. Участь свідомих і несвідомих функцій у цьому процесі стає організованішою, широко використовуються не лише активні, а й пасивні можливості людини, особливо до позасвідомої периферійної перцепції (сприйняття).

На сучасному етапі під сугестивністю розглядаються такі образотворчі прийоми, за допомогою яких викликається той або інший настрій, що виражається внутрішньою сутністю художнього твору. При створенні художнього твору важливе значення має програмування (навіювання) митцем особливого сприйняття, яке містить посил, що реципієнт зможе зрозуміти соціальні, моральні, філософські ідеї автора. Таким чином, зміст сугестивності ми можемо розглядати як здатність навіювати, захоплювати окремими емоціями, думками, викликати таке сприйняття, яке сам студент ідентифікує як власне віддзеркалення внутрішнього світу автора.

У даному контексті позитивну роль може відіграти і копіювання класичних творів, такого механізму формування естетичного і художнього сприйняття, який належить до художньої комунікації у формі культурного діалогу, що спрямовує до співтворчості. Копіювання долучає до пізнання так званої «кухні» майстрів, до проникнення в цю «кухню» через безпосередньо творчий діалог, в який вступає студент у даному виді практичної діяльності. Зазначимо, що розвиток художнього сприйняття та відтворення в умовах художнього музею є ефективною формою процесу професійного навчання. Головним фактором такого сприйняття є формування грамотного сприйняття образів як з позиції власного досвіду, так і з позицій усвідомлення результату передачі образу автором. В процесі такого художнього занурення творче переживання мистецтва, яке передує образотворчій діяльності, спроможне забезпечити суб'єктивність естетичних мотивів, цілей, ідеалів і виступити потребою до подальшої художньої творчості особистості та сприяти глибокому розумінню сприйняття творів мистецтва.

Корисним у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва є і вміння аналізувати художні твори, посилаючись на специфіку соціокультурних потреб часу, для чого доцільно долучати студентів до участі в наукових конференціях, до написання дослідницьких статей. У цьому процесі не тільки формуються навички науково-

дослідної праці, а й відбувається навчання критично мислити, уважно ставитися до умов, в яких працює художник, та розуміти вплив на творця соціокультурного фону епохи. Тут спрацьовує і міждисциплінарність як важлива складова навчального процесу, тому що використовуються знання із загальних дисциплін. Саме такий інтеграційно спрямований підхід дозволяє говорити про комплексну методику розвитку художнього сприйняття, що сприяє високій результативності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, сприйняття твору мистецтва має свої особливості, пов'язані з умовним характером мистецтва та установкою на отримання емоцій від спілкування з твором мистецтва. Таким чином, розвиток культури художнього сприйняття в процесі професійної підготовки пов'язаний із опануванням мови мистецтва, отриманням специфічних знань, накопиченням досвіду спілкування з мистецькими творами, формуванням художнього смаку, пробудженням інтересу до художнього пізнання. Розглянувши особливості формування у студентів художньо-естетичного відношення до реальності, ми можемо підкреслити, що комплексний підхід до розвитку художнього сприйняття буде сприяти активізації мотиваційної, інтелектуальної, творчої та рефлексивної сфер у студентів, формуванню особистісних та професійних якостей необхідних для ефективної майбутньої професійної діяльності. В подальшому необхідно визначити, яку роль відіграє розвинене художньо-естетичне сприйняття в створенні студентами навчальних і творчих робіт на пленері, в майстерні, у виконанні домашніх завдань та формуванні фахових компетентностей.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Сокр. пер. с англ. В. Н. Самохина, общ. ред. и вст. ст. В. П. Шестакова. Москва: Прогресс, 1974. 394 с.
2. Бакушинский А. В. Художественное творчество и воспитание / Сост., вступ. ст. Н. Н. Фомина, Т. А. Копцева. Москва: Карапуз, 2009. 304 с.
3. Бехтерев В. М. Внушение и его роль в общественной жизни/Бехтерев В. М. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 256 с.
4. Гарбузенко Л. Фасилітація у процесі формування особистісно-розвивального компоненту художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Наукові записки Кіровоградського

державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. Вип. 121 (2). Кіровоград, 2013. С. 275–279.

5. Герчук Ю. Я. Основы художественной грамоты: Язык и смысл изобразительного искусства: учеб. Пособие / Герчук Ю. Я. Москва: Учебная литература, 1998. 208 с.

6. Кузин В. С. Изобразительное искусство и методика его преподавания в школе: Учебник/Кузин В. С. Москва, 1998. 334 с.

7. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика / Миропольська Н. Є. Київ: Парламентське видавництво. 2002. 204 с.

8. Торшилова Е. М., Морозова Т. В. Развитие эстетических способностей детей 3–7 лет (теория и диагностика) / Торшилова Е. М., Морозова Т. В. Екатеринбург: Деловая книга, 2001. 141 с.

REFERENSES

1. Arnkheym, R. (1974). *Iskusstvo i vizual'noye vospriyatiye*. [Art and visual perception]. Moskva.

2. Bakushinskiy, A. V. (2009). *Khudozhestvennoye tvorchestvo i vospitaniye*. [Artistic creativity and education]. Moskva.

3. Bekhterev, V. M. (2001). *Vnushenye y eho rol v obshchestvennoi zhizny*. [Suggestion and its role in public life]. Sankt-Peterburh.

4. Harbuzenko, L. (2013). *Fasylytatsiia u protsesi formuvannia osobystisno-rozvyvalnoho komponentu khudozhno-estetychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv obrazotvorchoho. Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Ser.: Pedahohichni nauky*. [Facilitation in the process of formation of personal-developmental component of artistic and aesthetic competence of future teachers of fine arts. Scientific notes of Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Ser.: Pedagogical sciences]. Kirovograd.

5. Gerchuk, YU. YA. (1998). *Osnovy khudozhestvennoy gramoty: YAzyk i smysl izobrazitel'nogo iskusstva: ucheb. Posobiye*. [Fundamentals of literary literacy: Language and meaning of fine arts: a tutorial]. Moskva.

6. Kuzyn, V. S. (1998). *Yzobrazitel'noe yskusstvo y metodyka eho prepodavanyia v shkole*. [Fine art and methods of teaching it at school: Textbook]. Moskva.

7. Myropol's'ka, N. YE. (2002). *Mystetstvo slova*

v strukturі khudozhn'oyi kul'tury uchnya: teoriya i praktyka. [The art of the word in the structure of the student's artistic culture: theory and practice]. Kyiv.

8. Torshilova, Ye. M., Morozova, T. V. (2001). *Razvitiye esteticheskikh sposobnostey detey 3-7 let (teoriya i diagnostika)*. [Development of aesthetic abilities of children 3-7 years old (theory and diagnosis)]. Yekaterinburg.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КИРИЧЕНКО Олена Іванівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми класичного і сучасного образотворчого мистецтва, дизайну та культурних процесів, естетичні та культурологічні явища, освітні процеси в мистецькій галузі.

СТРІТЬЄВИЧ Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика художнього навчання; професійна підготовка майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва; розвиток менеджменту в мистецтві.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KIRICHENKO Helena Ivanovna – Ph.D., Associate Professor of Art and Design of the Department of Fine Arts and Design of the Centralukrainian State Pedagogical University Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: problems of contemporary fine art, design and cultural processes, natural and culturological events, educational processes in mystic galusies.

STRITYEVICH Tetyiana Mykolayivna – Candidate of Science Associate Professor, Assistant Professor in the Department of Art and Design of the Centralukrainian State Pedagogical University Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: method of artistic learning, professional training of future specialists in fine arts; Management development in art.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2021 р.